УДК 159.923:005.934
doi: 10.15330/ps.12.1.49-56

Зоряна Ковальчук,
докторка психологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри теоретичної психології
Інституту управління, психології та безпеки,
Львівський державний університет
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-2355-2129
e-mail: zoriana01051974@i.ua

Любомира Пілецька,
докторка психологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри соціальної психології,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID: 0000-0002-4011-6433
e-mail: lybomyra.piletska@pnu.edu.ua

Zoriana Kovalchuk,
Doctor of psychological Sciences,
Professor, Head of the Theoretical Psychology
department, Institute of Management,
Psychology and Security,
Lviv State University of internal affairs
ORCID: 0000-0002-2355-2129
e-mail: zoriana01051974@i.ua

Liubomyra Piletska,
Doctor of psychological sciences,
Professor, Head of the Department of Social
Psychology,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
ORCID: 0000-0002-4011-6433
e-mail: lybomyra.piletska@pnu.edu.ua

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ У ФОРМАТІ ЇЇ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF PSYCHOLOGICAL SECURITY OF PERSONALITY IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE FORMAT OF HER MENTAL HEALTH

Анотація. *Зміст статті сфокусовано на проблемі психологічної безпеки особистості в освітньому середовищі через призму її психічного здоров'я. Авторка розкриває значення соціального аспекту у процесі формування особистості, зосереджується на освітньому середовищі як такому, де відбувається формування молодої особистості, показує вплив безпечного освітнього середовища на психічне здоров'я людини. Метою статті є розкриття сутності психологічної безпеки людини в середовищі освіти через призму її психічного здоров'я. У статті використані методи: теоретичні: аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, індукція і дедукція, аналогія, порівняння, зіставлення; термінологічний аналіз (для визначення і конкретизації базових понять дослідження); прогностичний аналіз (для виявлення перспектив розвитку); метод конкретизації й систематизації теоретичних знань у процесі вирішення завдань дослідження. Отримані результати сприяють кращому розумінню потреби створення безпечного освітнього середовища, а реалізувати це стане можливим завдяки наповненості його технологіями та програмами, що приберуть психологічне насилля під час педагогічної взаємодії поміж учасниками освітнього процесу. Авторка стверджує, що психічне здоров'я слід розглядати, відштовхуючись не від відсутності психічних відхилень, а, власне, через наявність відповідних складових. Також вона виокремлює деяку сукупність показників психічного здоров'я, таких як самоставлення, самоактуалізація, гармонійність особистісних властивостей, загальний стан емоційної сфери та комунікацій. Найінформативнішими індикаторами щодо психічного здоров'я західні сучасні науковці вважають самоповагу та міру вираженості тривоги. Аналіз поглядів вчених щодо питання психічного здоров'я в навчальному середовищі дав змогу трактувати його через тісний взаємозв'язок з відповідною його умовою – безпеки в освітньому середовищі. Вона відображається в характеристиках захищеності її учасників, що в подальшому виявляється у відповідних позитивних показниках психічного здоров'я. Підвищення рівня психологічної безпеки сприяє особистісному розвитку та в цілому гармонії у сфері психічного здоров'я. Авторка окреслює перспективи свого дослідження, зокрема вказує на можливість дослідження діагностичних засобів щодо надання відповідної оцінки стану психологічної безпеки в освітньому середовищі як з метою створення відповідних психотехнологій, так і з метою моніторингу.*

Ключові слова: *психологічна безпека, освітнє середовище, психічне здоров'я, критерії психічного здоров'я.*

Abstract. *The content of the article focuses on the problem of psychological security of the individual in the educational environment through the prism of his mental health. The author reveals the importance of the social aspect in the process of personality formation, focuses on the educational environment as such, where the formation of a young personality takes place, shows the impact of a safe educational environment on mental health. The aim of the article is to reveal the essence of psychological security of a person in the educational environment through the prism of his mental health. The following methods are used in the article: theoretical: analysis and synthesis, abstraction and idealization, induction and deduction, analogy, comparison, juxtaposition; terminological analysis (to define and specify the basic concepts of the study); prognostic analysis (to identify prospects for development); method of concretization and systematization of theoretical knowledge in the process of solving research problems. The obtained results contribute to a better understanding of the need to create a safe educational environment, and to realize this will be possible due to its content of technologies and programs that will remove psychological violence during pedagogical interaction between participants in the educational process. The author argues that mental health should be considered not on the basis of the absence of mental disorders, but, in fact, because of the presence of appropriate components. It also identifies a set of mental health indicators, such as self-assessment, self-actualization, harmony of personal characteristics, the general state of the emotional sphere and communications. Western modern scholars consider self-esteem and anxiety to be the most informative indicators of mental health. An analysis of the views of scientists on the issue of mental health in the educational environment has made it possible to interpret it through a close relationship with its corresponding condition – safety in the educational environment. It is reflected in the security characteristics of its participants, which is further reflected in the relevant positive indicators of mental health. Improving psychological security contributes to personal development and overall harmony in the field of mental health. The author outlines the prospects of her research, in particular points to the possibility of studying diagnostic tools to provide an appropriate assessment of the state of psychological safety in the educational environment both in order to create appropriate psychotechnologies and for monitoring.*

Keywords: *psychological security, educational environment, mental health, mental health criteria.*

Вступ. Філософсько-психологічний напрямок результатів взаємодії людини з оточуючим середовищем повсякчас вчені пов'язують з психічним здоров'ям особистості, переживанням щастя та відчуттям самоактуалізації. Про це писали ще М. Мамардашвілі, А. Маслоу, Е. Фром та інші представники когнітивного напрямку. У тлумачному словнику психічне здоров'я пояснюється як стан душевного благополуччя через відсутність психологічних хворобливих проявів, а також адекватне пристосування до актуальних умов життя. Якщо більш детально розглядати цей феномен, можна виокремити, до прикладу, відповідність суб'єктивних образів об'єктивній реальності, рівень адекватності емоцій та вольових процесів щодо віку, когнітивної сфери людини, здатність до корекції власної поведінки.

Висловлюючись іншими словами, психічне здоров'я – це відповідний стан особистості, який є наслідком гармонії й балансу внутрішнього змісту та зовнішньої форми. Вчені вбачають безпосередній вплив соціального середовища на стан психічного здоров'я людини. На початку XX століття великий академік В. Бєхтєрєв перелічив умови, за яких розвивається здорова особистість. Першою серед них є раціональне та правильне виховання дитини, адже воно впливає не лише на формування характеру особистості, а й на психічне та фізичне здоров'я (Нікіфоров, 2013).

Знаємо, що людина – істота соціальна, вона скрізь і завжди буде наслідком біосоціальних умов. Без соціальних умов немає і ніколи не буде особистості, про це в один голос твердять учені. Невдоволеність соціальним життям по-троху нищить душевний стан особистості.

Багато дослідників пов'язують психологічну безпеку з проявами благополуччя, такими як: добробут, психічне здоров'я, задоволеність життям та ін. (С. Рощін, В. Соснін, К. Хорні, І. Баєва, Н. Бордовська, О. Зотова. Л. Карапетян). Наразі все важливішим стає усвідомлення системної природи самого цього явища і, отже, необхідності системного підходу до його вивчення.

Таким чином, психологічна безпека відіграє фундаментальну роль в структурі цілісної індивідуальності та опосередковує успішність її діяльності, від неї залежить переживання психологічного благополуччя, розумність поведінки при зіткненні із небезпеками і у взаєминах з оточуючими, соціальна цінність і соціальний статус індивіда, а вивчення

феномена безпеки особистості є комплексною міждисциплінарною проблемою сучасної науки.

Метою статті є розкриття сутності психологічної безпеки людини в середовищі освіти через призму її психічного здоров'я.

Методологія. У нашому науковому пошуку ми опираємося на принципи системного підходу (Б Ананьєв, В.Ганзен, І. Данилюк, А. Коваленко, Б. Ломов А. Петровський, М. Ярошевський та ін.); ідеї особистісного зростання людини в процесі комунікативної взаємодії (Л. Виготський, Є. Ільєнков, Г. Костюк, О. Леонтьєв, М. Лісіна, С. Рубінштейн та ін.); психолого-педагогічні теорії особистості та її розвитку в процесі діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, Н. Тализіна, Б. Теплов та ін.); розробка загальних закономірностей розвитку особистості під впливом соціального середовища і виховання (О. Асмолов, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.).

Використані методи: теоретичні: аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, індукція і дедукція, аналогія, порівняння, зіставлення; термінологічний аналіз (для визначення і конкретизації базових понять дослідження); прогностичний аналіз (для виявлення перспектив розвитку); метод конкретизації й систематизації теоретичних знань у процесі вирішення завдань дослідження.

Соціальне середовище повсякчас ускладнюється, однаково як і міжособистісні стосунки, а пресинг інформації, що нас оточує, призводить до перевантаження у щоденній рутині.

Але ж є й інша сторона медалі, коли людина на сьогодні має більшу потенційну свободу в реалізації власних особистісних переконань, установок та й загалом – життя. Особистість є неповторною у просторі і часі, а тому може використати це як значну перевагу в адаптації до світу. Разом з тим, маючи свободу вибору людина входить в конфлікти з самою собою та оточенням.

Тобто психічне здоров'я особистості напряму корелює з адаптаційними можливостями особистості до власної поведінки та змістовної частини своєї психіки. А через глибинне усвідомлення самоставлення людина оцінює свої вчинки, почуття та думки.

А як щодо критеріїв психічного здоров'я? Є декілька підходів до цієї проблеми. Як вважає О. Лазурський (1925), свідченням здорової особистості є здатність людини регулювати власну поведінку в рамках соціальної норми.

Одним з головних підтверджень психічно здорової людини А. Меграбян вказує на здатність до саморегульованості, яка характеризується свідомою дією людини психічних явищ, що їй притаманні, зокрема, властивості, стани, процеси, а також виконувану діяльність, та власну поведінку з метою її підтримання відкорегування (А. Меграбян, 1962).

Здатність керувати собою – це перш за все можливість самому формувати мотивацію власної поведінки, окреслювати перед собою конкретну мету. До зовнішнього середовища дитина адаптується через розвиток регулятивних можливостей її психічної активності. Головне завдання у вихованні дитини полягає не в тому, щоб стати керованим іншими, а в тому, щоб навчитись керувати собою.

Самостійність у прийнятті рішень, намагання керувати власним життям уже проявляється у підлітковому та юнацькому віці. Психіатри С. Корсаков і В. Кандинський головним критерієм здорової психіки визначають особливості взаємозв'язків зовнішнього світу з особистістю. Вміння керувати собою, адекватна самооцінка, самоповага, впевненість в собі – усе це може захистити людину від професійних та побутових потрясінь та стресів. Лише особи зі здоровою психікою здатні почуватись адекватними учасниками соціуму (Кандинський В., 2013).

Найінформативнішими індикаторами щодо психічного здоров'я західні сучасні науковці вважають самоповагу та міру вираженості тривоги. Представники гуманістичної психології пропонують такі критерії оцінки нашого психічного здоров'я: самоставлення, цілісність особистості, самоактуалізованість, адекватність сприйняття реальності.

У психотерапії за критерій психічного здоров'я приймають відповідність Я-ідеального і Я-реального. Чим ближчі ті два показники, тим адекватніший рівень психічного здоров'я (Бернс, 1986).

Західні вчені-психологи визначають душевне здоров'я включеністю в комунікативну активність та соціальну взаємодію. А. Елліс включає також у критерії психічного здоров'я самоінтерес, самоконтроль, соціальний інтерес, самоприйняття, відповідальність за власні емоційні відхилення (Елліс, 2002).

Усім відома піраміда потреб А. Маслоу, в якій до основних потреб людини належать потреби у безпеці, повазі, самоактуалізації. Він вважає психічно здоровою особу перш за все щасливою, ту, що живе в гармонії сама з собою, таку, що не відчуває внутрішніх суперечностей та здатну оберігати власні кордони та не захоплювати кордони інших.

Вітчизняна психологія теж має чималі наукові здобутки у пошуках щодо питання психічного здоров'я. Нам видається цікавою позиція Б. Братуся. Він вважає умовами та водночас критеріями психічного здоров'я є:

1. Ставлення до іншої особи як самоцінності, як до істоти, що втілює в собі нескінченний потенціал людського роду;
2. Здатність децентруватися, самовідданість як спосіб реалізації цього ставлення;
3. Творчий характер життєвої активності;
4. Потреба у позитивній свободі;
5. Здатність до свобідного волевиявлення;
6. Можливість проектування майбутнього;
7. Віра в те, що намічені плани справдяться;
8. Внутрішня відповідальність щодо себе, інших, майбутнього та минулого поколінь;
9. Намагання до визначення змісту свого життя (Братусь, 1980).

Упродовж довгих років залишається відкритим питання щодо того, що саме можемо вважати ознаками психічного здоров'я, як воно виявляється і що саме ми можемо вважати повноцінним розвитком особистості. Автори нам дають дуже різноманітні відповіді.

К. Роджерс у своїй концепції висуває головним його змістом вивільнення, набуття свого життєвого змісту та самоактуалізації. У деяких випадках, коли особистість взаємодіє з власним внутрішнім, це є більш важливо, ніж взаємодія з зовнішнім світом. Вважаємо, що варто стверджувати лише про самі загальні закономірності особистісного зростання, які можна сформувати наступним чином: за необхідних умов актуалізовуються процеси саморозвитку, результатом чого буде формування особистісної зрілості. Динаміка, спрямованість та зміст таких змін є свідченням процесу особистісного зростання та мають змогу представляти їх критерії. Ці зміни також зачіпають разом з внутрішньоособистісними також і взаємини із зовнішнім світом. Проте без особливих умов це стає неможливим. На первинних етапах значення набувають соціальні та міжособистісні стосунки, від якості яких напряму залежить розвиткова спрямованість особистості.

Головним акцентом у наших наукових пошуках є інтегруюча властивість освітнього середовища та його психологічна безпека для людини. Припускаємо, що її рівень матиме найбільший вплив на психічне здоров'я усіх учасників освітнього процесу.

Вчений С. Братченко, досліджуючи питання здоров'я особистості, виокремлює такі інтраперсональні критерії особистісного зростання, як динамічність, цілісність, відповідальна свобода, розуміння та прийняття самого себе, відкритість внутрішньому особистісному досвіду. До інтерперсональних цей вчений відносить такі критерії: адаптивність у творчості, соціалізованість, розуміння та прийняття інших.

Нам видається, що психічне здоров'я слід розглядати, відштовхуючись не від відсутності психічних відхилень, а власне через наявність відповідних складових. Вчені Н. Гуткіна, І. Дубровіна, М. Толстих та О. Прихожан довший час опрацьовували питання дитячої практичної психології через відповідну роботу освітньої психологічної служби. Вони були переконані, що основною метою цієї структури має стати максимальне сприяння

особистісному та й загалом психічному розвиткові дітей та школярів, що убезпечувало б сформованість психологічної готовності самовизначитись у дорослому і самостійному житті.

Проте зі збільшенням досвіду роботи тих психологів з дітьми різного віку ставало більш очевидним той факт, що вище згадане формулювання недостатньо конкретне, а також недостатньою мірою наповнене змістом саме психологічним.

Для кращого розуміння змістовної суті освітньої психологічної служби вони ввели новий термін «психологічного здоров'я». Його відмінність від «психічного здоров'я» полягає у тому, що психічне здоров'я відноситься до деяких психічних процесів та механізмів, а психологічне здоров'я – до особистості в цілому та є у тісному взаємозв'язку з духовністю та дозволяє виокремити психологічні аспекти його на противагу до медичного, соціологічного, філософського чи інших аспектів.

І. Дубровіна переконана, що «психологічний аспект психічного здоров'я якраз і передбачає уважність до внутрішнього світу дитини: до її впевненості чи невпевненості в своїх силах, розумінню нею своїх власних здібностей, інтересів; її ставлення до людей, оточуючого світу, подій, що відбуваються, до життя загалом тощо» (Дубровіна, 2000).

Нам видається, що в обов'язки психологічної освітньої служби мають входити також і турбота про психічне здоров'я педагога, позаяк саме він задає позитивну взаємодію учасників освітнього простору (Ковальчук З.Я., 2013), що сприятиме формуванню психологічно здорової особистості в майбутньому. Слід відзначити, що чимало педагогів володіють надто обмеженим досвідом аналізу і регулювання самосвідомості, через що у них часто-густо виникають такі проблеми, як емоційна самотність та самовідчуження, самообмеження в почуттях, конформізм, синдром ворожості. Головну причину низького рівня професіоналізму, очевидно, слід вбачати у свідомій або неусвідомленій неувазі викладача до своєї особистості, у надмірному ретушуванні власного «Я».

Більшість проблем професійного розвитку викладача виникає через заперечення ним власної унікальності на рівні почуттів. Тому важливо наголошувати на пріоритетності емоційного самоприйняття у праці педагога, вільного та щирого переживання за себе та інших, позбавленого провини, а натомість вивільненого для стимулювання особистісного зростання (Ковальчук, 2013).

Л. Тарабакіна формулює поняття «емоційного здоров'я» школяра, яке представляє як найважливішу складову психологічного здоров'я особистості. Воно, на її думку, «як узагальнене інтегративне переживання особистості набуває характеру особливої діяльності, а її компоненти співвідносяться з різноманітними складовими свідомості та особистості» (Тарабакіна, с. 38).

Глибока сутність емоційного здоров'я полягає в тому, що воно «убезпечує поєднання протікаючого та неперервного, на підставі функціонування, рівнів ситуативно-орієнтовного, адаптаційно-цільового, особистісно-діяльнісного; емоційне здоров'я дозволяє зберігати цілісне емоційне ставлення до себе і світу, перетворювати негативні емоції та породжувати позитивно зафарбовані переживання» (Тарабакіна с. 42).

У такому підході виокремлення складових психологічного здоров'я імовірно можуть з'явитись і деякі інші складові, до прикладу, комунікативні чи інтелектуальні. Тобто ця тема має перспективу досліджень, зокрема, як співвідносяться поняття вікової норми з психологічним здоров'ям, чи де межа, за якою уже фіксуємо поняття «психологічного нездоров'я» тощо.

Існують дослідження, у яких автори розглядають психологічне здоров'я дітей дошкільного віку через соціальну, особистісну та інтелектуальну психічні функції. Запевняють, що освітнє середовище є основним і визначальним у динаміці формування психологічного здоров'я дитини (Клюєва, Мишкіна, Пахальян, 2001).

Також існують практично-орієнтовані напрямки щодо створення освітнього середовища, яке здатне підтримувати соціальне, психічне та фізичне здоров'я дітей початкової школи. Зокрема, в Україні запроваджена реформа початкової школи – Нова українська

школа – головна ідея якої компетентнісне навчання. У Новій українській школі вчать висловлювати свої почуття та думки, слухати один одного і не робити людині щось, що їй не приємно. У традиції – ранкове коло, щоденна зустріч, де діти мають змогу обговорити власний емоційний стан та думки, актуальні питання шкільного та класного життя, або ж просто говорять на цікаві для них теми. Зміна освітнього середовища – це зміна ставлення до дитини: повага, увага до неї та прагнення знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання. Такий підхід максимально сприяє взаємозв'язку психологічної безпеки освітнього середовища школи та психічного здоров'я усіх її учасників [https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola].

Всесвітня організація здоров'я зробила такий висновок, що підвищення рівня благоустрою не завжди сприяє розвиткові психосоціальної сфери дитини. Варто впроваджувати відповідні заходи з метою покращення психосоціального розвитку та не породжувати нових проблем через призму соціально-економічних досягнень.

Результати. Отже, психологічний аналіз теоретичних концепцій щодо психічного здоров'я дає змогу стверджувати, що дане поняття трактується швидше як здатність до постійного розвитку та збагачення людини, і зовсім не як відсутність дезадаптації чи інших негативних аспектів. Тобто психічне здоров'я розглядається у працях науковців як наявність цілого ряду переваг у загальній структурі особистості, а не відсутність недоліків. Попри те, що думки вчених розходяться, підходи щодо критеріїв визначення психічного здоров'я у них перегукуються, що є невипадковим та особливо значимим.

Вчений Г. Нікіфоров пропонує класифікувати критерії здоров'я у відповідності до видів проявів психічного, зокрема, властивості, стани, процеси. До процесів психіки найчастіше згадується адекватність психічного відображення, тобто максимальне наближення суб'єктивних образів до відображувальних об'єктів дійсності; здатність концентрувати увагу на будь-якому предметі; утримання інформації у своїй пам'яті; адекватне сприйняття себе самого; мисленнєва критичність; здатність до логічної обробки інформації; креативність як здібність до творчості, вміння застосовувати інтелект; дисципліна розуму як вміння керувати мисленнєвим потоком.

Серед психічних станів вчені згадували найчастіше самовладання як емоційну стійкість; відповідну віку зрілість почуттів; саморегуляція негативних емоцій, таких як заздрість, жадність, гнів, страх; природній та вільний вияв почуттів та емоцій; здатність проявляти радість, збереження оптимального та звичного самопочуття. Особистісні якості такі як оптимізм, відсутність метушливості та зосередженість, врівноваженість, моральні якості, такі як чесність та совісність, вміння звільнятись від затаєних образ, адекватний рівень домагань, почуття боргу, впевненість в собі, безпосередність та незалежність, почуття гумору, доброзичливість, адекватна самооцінка, самоповага, самоконтроль, активність, енергійність, воля, набуття життєвого змісту як цілеспрямованість.

До критеріїв психічного здоров'я особистості відносять також і її гармонійність, інтегрованість, врівноваженість та консолідованість, в тому числі і духовність як справедливість, доброта, орієнтованість на саморозвиток та збагачення самого себе.

До соціального здоров'я відносять демократизм у поведінці, безкорисливість, відповідальність щодо інших, емпатія, альтруїзм, культура споживання, спрямованість на суспільно важливі справи, адаптація до фізичного та суспільного середовища, так звана рівновага, інтерес до оточення, адекватне сприйняття соціальної дійсності (Нікіфоров, 2002, с. 63–64).

Дискусія. Бачимо, що об'єднати оцінку як психічного, так і соціального здоров'я воєдино є складно та й маловірогідно. Проте звузити обґрунтовано початкову базу критеріїв, виокремити в ній найбільш валідні показники здоров'я на практичному рівні нам видається цілком можливим.

Для досягнення нашої мети у дослідженні такими показниками можуть виявитись позиції щодо самоставлення, самоактуалізації, баланс типово-індивідуальних властивостей,

спрямованості особистості у спілкуванні, емоційні рівні напруження, що виміряються в діадах освітнього середовища.

Вчений Бурлачук Л. стверджує, що зміст поняття психічного не вичерпується психологічними і медичними критеріями. У цьому понятті відображені суспільні й групові цінності та норми, які регламентують духовне життя людини.. Це поняття на його думку багато в чому є відносним і підпадає під вплив загальної системи стосунків та понять будь-якої культури (Бурлачук, Коржова, 1998, с. 72).

От тому саме психологічна безпека освітнього середовища, що складає мікросоціальне середовище особистості, свобідне від будь-якого насильства, визначає її значимість та референтність, задовольняє головні потреби у міжособистісному спілкуванні, окреслює динамічну рівновагу поміж соціальним середовищем та людиною та створює усі умови для покращення психічного здоров'я особистості.

Усі показники психічного здоров'я детерміновані характеристиками захищеності, яку почувають особи у психологічно безпечному освітньому середовищі. Адже у напружених ситуаціях виникає незадоволена потреба в безпеці, саме тому людина мобілізується для боротьби із загрозою, проте зовсім не спрямована в таких випадках на розвиток та навчання. На противагу цьому, за психологічної безпеки немає потреби захищатися, складаються такі умови, що особистість здатна до розвитку та гармонії психічного здоров'я.

Психологічний аналіз даної проблеми дозволяє стверджувати, що психологічна безпека освітнього середовища повинна стати центральним завданням психологічної служби в освіті. Реалізувати її стане можливим завдяки наповненості середовища технологіями та програмами, що приберуть психологічне насилля під час педагогічної взаємодії поміж учасниками освітнього процесу.

Для створення психологічної безпеки освітнього середовища ми вбачаємо забезпечення діалоговим спілкуванням, партнерській взаємодії та співробітництву, повній відмові від психологічного насилля. Забезпечити це дозволить механізм розвитку внутрішньо особистісного спілкування, враховуючи усі закономірності професійного та вікового розвитку учасників педагогічної взаємодії з цілковитою відмовою від психологічного насилля. Лише так в результаті можна отримати психологічно здорову особистість.

Висновки. У підсумку теми психічного здоров'я можемо виокремити деяку сукупність його показників, таких як самоставлення, самоактуалізація, гармонійність особистісних властивостей, загальний стан емоційної сфери та комунікацій. Аналізуючи погляди вчених щодо питання психічного здоров'я в навчальному середовищі дає змогу трактувати його через тісний взаємозв'язок з відповідною його умовою – це безпека в освітньому середовищі. Вона відображається в характеристиках захищеності її учасників, що в подальшому виявляється у відповідних позитивних показниках психічного здоров'я.

Підвищення рівня психологічної безпеки сприяє особистісному розвитку та в цілому гармонії у сфері психічного здоров'я. Перспективами нашого дослідження може стати науковий пошук діагностичних засобів щодо надання відповідної оцінки стану психологічної безпеки в освітньому середовищі як з метою створення відповідних психотехнологій, так і з метою моніторингу.

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / пер. с англ. М. Б. Гнедовского, М. А. Ковальчук; под общ. ред. В. Я. Пилиповского. Москва : Прогресс, 1986. 422 с.

2. Бурлачук Л. Ф., Коржова Е. Ю. Психология жизненних ситуаций : уч. пособие. Москва, 1998.

3. Здоровая личность : монография / под ред. Г. Никифорова. Санкт-Петербург : Речь, 2013. 400 с.

4. Клюева Т. Н., Мышкина М. С., Пахальян В. Э. Психологическое здоровье детей дошкольного возраста в условиях вариативного образования. *Прикладная психология*. 2001. № 6.

5. Ковальчук З. Я. Емоційна стійкість педагога як детермінанта ефективної педагогічної роботи в освітніх закладах. *Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства :* збірник тез круглого столу факультету психології ЛьвДУВС (9–22 березня 2013 р.) / упоряд. М. П. Козирєв. Львів : Ліга Прес, 2013. С. 73–75.

6. Ковальчук З. Я. Особистісний та рольовий аспекти особистості педагога як суб'єкта професійного спілкування. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені*

Г. С. Костюка. Київ, 2013. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2013. Т. 11 : Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 7. Ч. 1. С. 443–451.

7. Психология здоровья : учебник для вузов / под ред. Г. С. Никифорова. Санкт-Петербург : Питер, 2006, 607 с: ил. (Серия «Учебник для вузов»).

8. Санкт-Петербургская психиатрическая больница св. Николая Чудотворца. К 140-летию. Т. III : В. Х. Кандинский. Санкт-Петербург : Издательско-полиграфическая компания «КОСТА», 2012. 616 с., ил.

9. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

10. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola.

11. Меграбян А.А. Деперсонализация. URL: http://psylib.org.ua/books/megra01/index.htm.

12. Эллис А. Гуманистическая психотерапия: Рационально-эмоциональный подход / пер. с англ. Санкт-Петербург : Сова ; Москва : ЭКСМО-Пресс, 2002. 272 с. (Серия «Ступени психотерапии»).

REFERENCES

1. Berns R. (1986). *Razvitiye YA-kontseptsii i vospitaniye [The development of self-concept and education]* / M. B. Gnedovskogo, M. A. Koval'chuk (Trans); V. Ya. Pilipovskogo (Ed.). Moskva: Progress [in Russian].

2. Burlachuk L. F., Korzhova E. Iu. (1998). *Psykholohyia zhyznennykh sytuatsyi [Psychology of life situations]:* uch. posobye. Moskva [in Russian].

3. *Zdorovaia lychnost [Healthy personality]:* monohrafyia (2013) / H. Nykyforova (Ed.). Sankt-Peterburh: Speech [in Russian].

4. Kliueva T. N., Myshkyna M. S., Pakhalian V. E. (2001). Psykholohycheskoe zdorove detei doshkolnoho vozrasta v uslovyiakh varyatyvnoho obrazovanyia [Psychological health of preschool children in terms of variable education]. *Applied Psychology*, 6 [in Russian].

5. Kovalchuk Z. Ia. (2013). Emotsiina stiikist pedahoha yak determinanta efektyvnoi pedahohichnoi roboty v osvitnikh zakladakh [Emotional style of a teacher as a determinant of effective pedagogical robotics in light]. *Determinanty profesionalizatsii yak umova rozvytku osvitnoho prostoru suspilstva:* zbirnyk tez kruhloho stolu fakultetu psykholohii LvDUVS: 22 bereznia 2013 r. / M. P. Kozyriev (Comp.). Lviv: League Press, 73–75 [in Ukrainian].

6. Kovalchuk Z. Ia. (2013). Osobystisnyi ta rolovyi aspekty osobystosti pedahoha yak subiekta profesiinoho spilkuvannia [Personal and role aspects of the teacher's personality as a subject of professional communication]. *Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after GS Kostyuk.* Kyiv, vol. 11: Personality psychology. Psychological help of the person. Nizhyn: PP Lysenko M.M., 7, 1, 443–451 [in Ukrainian].

7. *Psykholohyia zdorovia [Health Psychology]:* uchebnyk dlya vuzov. (2006) / H. S. Nykyforova (Ed.). Sankt-Peterburh: Pyter. (Series «Steps of Psychotherapy") [in Russian].

8. *Sankt-Peterburhskaia psykhyatrycheskaia bolnytsa sv. Nykolaia Chudotvortsa. K 140-letyiu [St. Petersburg psychiatric hospital of St. Nicholas the Wonderworker. To the 140th anniversary*]. (2012). Sankt-Peterburh: Publishing and Printing Company «KOSTA», vol. III: V. Kh. Kandynskyi [in Russian].

9. Stoliarenko O. B. (2012). *Psykholohiia osobystosti [Psychology of personality. Teaching. way*]: navch. posib. Kyiv: Center for educational literature [in Ukrainian].

10. Retrieved from: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola (Ukraine).

11. Mehrabian A. A. *Depersonalyzatsyia [Depersonalization]*. Retrieved from: http://psylib.org.ua/books/megra01/index.htm [in Russian].

12. Ellys A. (2002). *Humanystycheskaia psykhoterapyia: Ratsyonalno-emotsyonalnyi podkhod [Humanistic psychotherapy: A rational-emotional approach*] / Trans. Sankt-Peterburh: Sova; Moskva: EKSMO-Press (Seryia «Stupeny psykhoterapyy») [in Russian].

Ковальчук З., Пілецька Л. Психологічна безпека особистості в освітньому середовищі. *Психологія особистості* : науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. Т. 12. № 1. С. 49–56. doi: 10.15330/ps.12.1.49-56.